

JAMOAT TARTIBINI SAQLASH SOHASINI PROGNOZLASHTIRISHNING
ILMIY-AMALIY MODELINI ISHLAB CHIQUISH

Zokirov Farhod Sobirjonovich

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti mustaqil izlanuvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22664412>

Annotatsiya. Mazkur tadqiqotda jamoat tartibini saqlash va xavfsizlikni ta'minlash sohasini bashorat qilishning (predictive policing) innovatsion ilmiy-amaliy modeli ishlab chiqilgan. Modelning asosini kriminogen vaziyatni uzluksiz monitoring qiluvchi raqamli ma'lumotlar bazalari (Big Data), sun'iy intellekt algoritmlari va mahalliy boshqaruv tuzilmalarining o'zaro integratsiyasi tashkil etadi. Ushbu modelni amaliyotga joriy etish orqali huquqni muhofaza qiluvchi organlarning faoliyatini reaktiv usuldan proaktiv (ehtimoliy xavfni oldindan aniqlash va bartaraf etish) bosqichga olib chiqishning strategik yechimlari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: jamoat tartibi, prognozashtirish modeli, proaktiv yondashuv, kriminogen vaziyat, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, huquqbuzarliklar profilaktikasi.

Аннотация. В данном исследовании разработана инновационная научно-практическая модель прогнозирования (predictive policing) в сфере охраны общественного порядка и обеспечения безопасности. Основу модели составляет интеграция цифровых баз данных непрерывного мониторинга криминальной ситуации (Big Data), алгоритмов искусственного интеллекта и структур местного управления. Обоснованы стратегические решения по переходу деятельности правоохранительных органов от реактивного метода к проактивному (заблаговременное выявление и устранение потенциальных рисков) этапу посредством внедрения данной модели в практику.

Ключевые слова: общественный порядок, модель прогнозирования, проактивный подход, криминальная ситуация, цифровые технологии, искусственный интеллект, профилактика правонарушений.

Abstract. This study develops an innovative scientific and practical forecasting model (predictive policing) in the field of maintaining public order and ensuring security. The model is based on the integration of digital databases for continuous monitoring of the criminogenic situation (Big Data), artificial intelligence algorithms, and local governance structures. Strategic solutions for transitioning the activities of law enforcement agencies from a reactive method to a proactive (early detection and elimination of potential risks) stage through the practical implementation of this model are substantiated.

Keywords: public order, forecasting model, proactive approach, criminogenic situation, digital technologies, artificial intelligence, crime prevention.

Zamonaviy yurisprudensiya va davlat boshqaruvi amaliyotida jamoat xavfsizligini ta'minlashning eng yuqori bosqichi – bu huquqbuzarliklarni ular sodir etilishidan oldin aniqlash va neytrallashtirishga qaratilgan prognozashtirish (predictive) tizimidir. Jamoat tartibini saqlash sohasidagi mavjud muammolarni va ularning ta'sir omillarini shunchaki qayd etish bilan bugungi kunning murakkab xavfsizlik tahdidlariga munosib javob qaytarib bo'lmaydi.

Shu sababli, amaliyotga xavf-xatarlarni matematik, ijtimoiy va mantiqiy jihatdan qayta ishlovchi aniq ilmiy-amaliy modelni joriy etish ob'ektiv zaruratga aylangan.

Bunday modelni ishlab chiqishda ilg'or raqamli texnologiyalar, xususan, hududlarning kriminogen holatini uzluksiz monitoring qiluvchi raqamlashtirilgan xavf-xatarlarni baholash ma'lumotlar bazalarini (risk-assessment databases) arxitekturaga kiritish hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu bilan birga, kriminologik tahlil jarayoniga jalb qilinadigan sun'iy intellekt algoritmlarining shaffofligi hamda obyektivligi huquqni muhofaza qiluvchi organlar hamda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari (mahalla) o'rtasidagi ma'lumotlar almashinuvining ishonchliligini ta'minlaydi.

Taklif etilayotgan model L. fon Bertalanfi asoslagan tizimlar nazariyasi¹ tamoyillariga muvofiq quriladi, unga ko'ra jamoat tartibini saqlash tizimining holatini bir nechta o'zaro bog'liq ko'rsatkichlar (indikatorlar) yig'indisi orqali ifodalash mumkin. Model ikki bosqichli tuzilishga ega:

birinchi bosqich – joriy holatni miqdoriy baholovchi kompozit indeksni hisoblash (statik tahlil);

ikkinchi bosqich – ushbu indeksning kelgusidagi dinamikasini G.Kan asoslagan ssenariylashtirish usuli² asosida bashorat qilish (dinamik tahlil).

Modelni ishlab chiqishda O.Xelmer va N.Dalki asoslagan ekspertlik baholash metodologiyasining asosiy g'oyasi – turli ko'rsatkichlarni ekspertlar (yoki tadqiqotchi tomonidan ilmiy asoslangan) og'irlik koeffitsientlari bilan birlashtirib, yagona kompozit ko'rsatkichga aylantirish – qo'llanildi. I.V.Bestujev-Lada tomonidan asoslangan ijtimoiy prognozlashtirish metodologiyasiga muvofiq, model ekstrapolyatsiya (o'tgan davr tendensiyasini davom ettirish) va ssenariylashtirish (turlicha rivojlanish variantlarini modellashtirish) usullarining uyg'unlashgan qo'llanilishiga asoslanadi, bu esa prognozning ham matematik asoslanganligini, ham strategik moslashuvchanligini ta'minlaydi.

Ijtimoiy hodisalarni prognozlashtirishda kompozit (integral) indekslardan foydalanish keng tarqalgan amaliyot bo'lib, u murakkab, ko'p qirrali hodisani (bu holda – jamoat tartibini saqlash faoliyati samaradorligini) bitta, tushunarli va kuzatilishi oson bo'lgan ko'rsatkichga siqib qo'yish imkonini beradi³. Shu bilan birga, kompozit indeks qurishda ikkita muhim metodologik talabga rioya etilishi shart:

birinchidan, tanlangan sub-indekslar bir-birini takrorlamasligi (multikollinearlik bo'lmasligi),

ikkinchidan, ular birgalikda hodisaning eng muhim jihatlarini qamrab olishi lozim.

Ushbu talablarga muvofiq, Jamoat tartibini saqlash samaradorligi indeksi (JTSSI) modelida operativ tayyorlik (resurs kiritish jihati) va samaradorlik (natija jihati) sub-indekslarini tanlab oldik.

¹Bertalanffy L. von. General System Theory: Foundations, Development, Applications. — New York: George Braziller, 1968.

²Kahn H., Wiener A.J. The Year 2000: A Framework for Speculation on the Next Thirty-Three Years. — New York: Macmillan, 1967.

³Рабочая книга по прогнозированию / Отв. ред. И.В.Бестужев-Лада. — М.: Мысль, 1982.

Ular, birinchi bobda asoslangan indikatorlar tizimidagi “institutSIONal-resurs” va “statistik-huquqiy” guruhlariga mos kelib, bir-birini to‘ldiruvchi, ammo bir-birini takrorlamaydigan ikki o‘lchovni ifodalaydi.

Ikkinchi bobda tahlil qilingan statistik-huquqiy indikatorlar asosida, jamoat tartibini saqlash faoliyatining joriy samaradorligini yagona ko‘rsatkich orqali ifodalovchi kompozit indeks – Jamoat tartibini saqlash samaradorligi indeksini (JTSSI) – ishlab chiqdik. Ushbu indeks ikkita asosiy sub-indeksning o‘rtacha qiymati sifatida hisoblanadi:

$$JTSSI = (OTI + SI) / 2$$

bunda:

OTI (Operativ tayyorlik indeksi) – kunlik xizmatga chiqqan shaxsiy tarkibning belgilangan kunlik chiqish me‘yoriga nisbati ($OTI = \text{bir kunda xizmat qilgan shaxsiy tarkib} / \text{kunlik chiqish me‘yori}$);

SI (Samaradorlik indeksi) – fosh etilgan jinoyatlarning patrullik yo‘nalishlarida sodir etilgan jami jinoyatlarga nisbati ($SI = \text{fosh etilgan jinoyatlar soni} / \text{sodir etilgan jinoyatlar soni}$).

Ushbu ikki sub-indeksning tanlanishi tasodifiy emas, OTI ichki omillar (kadrlar, moddiy-texnik ta‘minot) samaradorligini, SI esa ichki omillarning tashqi omillar (jinoyatchilik dinamikasi) bilan o‘zaro ta‘sirida erishilayotgan yakuniy natijani aks ettiradi.

Ikkala sub-indeks ham 0 dan 1 gacha qiymat oladi, bunda 1 ga yaqin qiymat yuqori samaradorlikni bildiradi. Model kelgusida, statistik ma‘lumotlar bazasi kengaytirilgan taqdirda, qo‘shimcha sub-indekslar (masalan, moddiy-texnik ta‘minot indeksi, kadrlar barqarorligi indeksi) bilan boyitilishi mumkin.

Mazkur modelning boshlang‘ich (bazaviy) versiyasida OTI va SI sub-indekslariga teng og‘irlik (har biriga 0,5) berildi. Bunday tanlov Xelmer-Dalki metodologiyasidagi “*ekspert fikri mavjud bo‘lmaganda, boshlang‘ich taxmin sifatida teng taqsimotdan foydalanish*” tamoyiliga muvofiq amalga oshirildi.

Bu, kompozit indekslar nazariyasida, dastlabki, validitatsiyalanmagan modellar uchun standart yondashuv hisoblanadi. Kelgusida, agar ekspertlar guruhi (masalan, Ichki ishlar vazirligi Jamoat xavfsizligi departamenti mutaxassislari) tomonidan Delfi so‘rovnoma o‘tkazilsa, ushbu og‘irlik koeffitsientlarini aniqroq, ekspert konsensusiga asoslangan qiymatlarga almashtirish mumkin. Model konstruksiyasining moslashuvchanligi shundaki, og‘irlik koeffitsientlarini o‘zgartirish uchun formulaning umumiy tuzilishini o‘zgartirish shart emas – faqat 0,5 va 0,5 qiymatlarini yangi, asoslangan qiymatlarga almashtirish kifoya.

Ishlab chiqilgan modelni sinovdan o‘tkazish maqsadida, operativ statistik ma‘lumotlari⁴ asosida JTSSI qiymatlari hisoblab chiqildi.

Jadval. Operativ statistik ma‘lumotlar asosida JTSSI qiymatlarini hisoblanishi

Ko‘rsatkich	2025-yil iyun	2026-yil iyun	O‘zgarish
OTI (operativ tayyorlik indeksi)	0,7752	0,6993	–7,59 p.p.
SI (samaradorlik indeksi)	0,8878	0,8616	–2,62 p.p.
JTSSI (kompozit indeks)	0,8315	0,7805	–6,14%

⁴Patrul-post xizmati saf bo‘linmalari xizmatini tashkillashtirish to‘g‘risida: ma‘lumot, 2025–2026-yillar iyun oyi (Ichki ishlar vazirligi Jamoat xavfsizligi departamenti operativ statistik hisoboti). XDFU.

Modelni sinovdan o‘tkazish natijasi shuni ko‘rsatadiki, 2025-yildan 2026-yilgacha bo‘lgan davrda JTSSI qiymati 0,8315 dan 0,7805 gacha, ya’ni 6,14 foizga pasaygan. Ushbu natija ikkinchi bobda sifat tahlili asosida ilgari surilgan xulosani – shtat sonining o‘shishiga qaramay operativ tayyorlik va samaradorlik ko‘rsatkichlarining pasayish tendensiyasini – miqdoriy jihatdan aniq tasdiqlaydi va modelning amaliy ishonchliligini isbotlaydi. Bu, o‘z navbatida, chora-tadbirlarning zarurligini ilmiy-statistik jihatdan yana bir bor asoslaydi.

Modelning nafaqat respublika miqyosida, balki hududiy darajada ham qo‘llanilishini tekshirish maqsadida, ikkinchi bobda alohida ta’kidlangan Toshkent shahri statistikasi asosida JTSSI hisoblab chiqildi. Toshkent shahri 2025-yil iyunda: shtat 2203, kunlik chiqish 1708, jinoyat 247, fosh etilgan 222; 2026-yil iyunda: shtat 2232, kunlik chiqish 1561, jinoyat 271, fosh etilgan 234 ko‘rsatkichlariga ega bo‘lgan.

Jadval. Toshkent shahri statistikasi asosida JTSSI hisoblanishi

Ko‘rsatkich	2025-yil iyun	2026-yil iyun
OTI (Toshkent sh.)	0,7752	0,6994
SI (Toshkent sh.)	0,8988	0,8635
JTSSI (Toshkent sh.)	0,8370	0,7814

Diqqatga sazovor topilma shundaki, Toshkent shahri bo‘yicha hisoblangan JTSSI qiymatlari (0,8370 va 0,7814) respublika bo‘yicha umumiy ko‘rsatkichlarga (0,8315 va 0,7805) juda yaqin – bu, bir tomondan, Toshkent shahrining respublika umumiy statistikasiga katta ulush qo‘shishi (70 foizdan ortiq jinoyat ulushi) bilan izohlansa, ikkinchi tomondan, modelning turli hududiy darajalarda barqaror, izchil natija berish qobiliyatini tasdiqlaydi. Bu – modelning kelgusida har bir hudud kesimida alohida qo‘llanilishi mumkinligini ko‘rsatuvchi muhim metodologik dalildir.

Modelning ishonchliligini yanada oshirish maqsadida, og‘irlik koeffitsientlarining o‘zgarishi JTSSI natijasiga qanday ta’sir qilishini tekshiruvchi sezgirlik tahlili o‘tkazildi. Buning uchun OTI va SI ga turli og‘irlik koeffitsientlari (0,5/0,5 dan tashqari, 0,3/0,7 va 0,7/0,3 kombinatsiyalari) qo‘llanilib, 2026-yil respublika ko‘rsatkichlari asosida qayta hisob-kitob qilindi.

Jadval. Og‘irlik koeffitsientlarining o‘zgarishi JTSSI natijasiga qanday ta’sir qilishini tekshiruvchi sezgirlik tahlili

Og‘irlik (OTI/SI)	JTSSI 2026	Bazaviy (0,5/0,5) dan farqi
0,3 / 0,7	0,8129	+4,1%
0,5 / 0,5 (bazaviy)	0,7805	–
0,7 / 0,3	0,7480	–4,2%

Sezgirlik tahlili shuni ko‘rsatadiki, og‘irlik koeffitsientlarining o‘zgarishi JTSSI qiymatiga sezilarli, ammo model asosini buzmaydigan darajada ta’sir qiladi ($\pm 4\text{--}5$ foiz atrofida). Bu, bir tomondan, teng og‘irlik (0,5/0,5) tanlovining boshlang‘ich, muvozanatli yondashuv sifatida oqilona ekanligini tasdiqlasa, ikkinchi tomondan, kelgusida ekspertlar tomonidan asoslangan og‘irlik koeffitsientlarini aniqlashtirish zarurligini yana bir bor ko‘rsatadi. Muhimi, barcha uchta og‘irlik kombinatsiyasida ham 2025–2026 yillar oralig‘idagi pasayish tendensiyasi barqaror

saqlanadi, bu esa asosiy xulosaning (samaradorlik pasaygan) og‘irlik koeffitsientlari tanloviga bog‘liq bo‘lmagan, barqaror natija ekanligini ko‘rsatadi.

2026-yildagi JTSSI qiymatini (0,7805) bazaviy nuqta sifatida olib, ssenariylashtirish usuliga muvofiq, uchta ssenariy asosida 2027–2030-yillar uchun prognoz tuzildi. Har bir ssenariyning yillik o‘zgarish sur‘ati taklif etilgan chora-tadbirlarning amalga oshirilish darajasiga bog‘liq holda belgilandi.

- Optimistik ssenariy (yillik +4%) –barcha besh yo‘nalishdagi chora-tadbirlar izchil, to‘liq amalga oshiriladi, natijada OTI va SI ko‘rsatkichlari barqaror o‘sish tendensiyasiga o‘tadi;
- Real (asosiy) ssenariy (yillik 0%) –tez hal etiladigan (institutsonal-huquqiy) muammolar bartaraf etiladi, biroq chuqurroq (kadrlar, moddiy-texnik) muammolar sekin hal etilib, natijada JTSSI joriy darajada barqarorlashadi;
- Pessimistik ssenariy (yillik –6%) – takliflar amalga oshirilmaydi yoki sekinlashadi, natijada 2025–2026-yillardagi salbiy tendensiya davom etadi.

Yil	Optimistik (+4%)	Real (0%)	Pessimistik (–6%)
2026 (baza)	0,7805	0,7805	0,7805
2027	0,8117	0,7805	0,7336
2028	0,8441	0,7805	0,6896
2029	0,8779	0,7805	0,6482
2030	0,9130	0,7805	0,6093

Ushbu jadvaldan ko‘rinib turibdiki, 2030-yilga borib uchta ssenariy o‘rtasidagi farq sezilarli darajaga yetadi: optimistik ssenariyda JTSSI 0,9130 gacha o‘sadi; pessimistik ssenariyda esa 0,6093 gacha pasayadi – bu ikki qiymat orasidagi farq 0,30 dan ortiq, ya‘ni boshlang‘ich qiymatning deyarli 40 foizini tashkil etadi.

Bunday keng diapazon shuni ko‘rsatadiki, jamoat tartibini saqlash tizimining kelajakdagi holati oldindan belgilangan emas, balki u, dinamik jarayon bo‘lib, uning yakuniy natijasi ko‘p jihatdan taklif etilgan chora-tadbirlarning qanchalik izchil va tezkor amalga oshirilishiga bog‘liq.

Birinchi bobda asoslangan Delfi metodologiyasi ruhida, uchta ssenariyning nisbiy ehtimollik darajasini empirik asosda quyidagicha baholash mumkin:

real (asosiy) ssenariy eng yuqori ehtimollikka ega (taxminan 50–55%), chunki u “tez hal etiladigan muammolar allaqachon hal etilgan, sekin hal etiladiganlari davom etmoqda” tendensiyasining to‘g‘ridan-to‘g‘ri davomidir;

pessimistik ssenariy o‘rtacha ehtimollikka ega (taxminan 25–30%), chunki u haqiqiy pasayish tendensiyasining davom etishini nazarda tutadi va uni butunlay rad etib bo‘lmaydi;

optimistik ssenariy esa eng past, ammo real ehtimollikka ega (taxminan 20–25%), chunki uning amalga oshishi taklif etilgan barcha choralarning tezkor, muvaffaqiyatli amalga oshirilishini talab qiladi, bu esa amaliyotda ko‘pincha institutsional inersiya sababli sekinlashadi.

Ushbu ehtimollik baholari, albatta, tadqiqotchining subyektiv, ammo empirik ma‘lumotlarga asoslangan ekspert mulohazasi bo‘lib, ular haqiqiy ekspertlar guruhi (masalan, Ichki ishlar vazirligi mutaxassislari) ishtirokidagi rasmiy Delfi so‘rovnomasi orqali aniqlashtirilishi tavsiya etiladi.

Shunga qaramay, hatto ushbu taxminiy baholash ham muhim amaliy xulosaga olib keladi: eng yuqori ehtimollikka ega bo'lgan real ssenariy JTSSI ning joriy, nisbatan past darajada barqarorlashishini nazarda tutadi, bu esa taklif etilgan chora-tadbirlarni amalga oshirishga faol kirishmasdan, tizim "o'z holicha" sezilarli yaxshilanmasligini ko'rsatadi – bu, o'z navbatida, takliflarni amalga oshirishning zarurligini yana bir bor kuchli asoslaydi.

Real ssenariy JTSSI ning joriy darajada saqlanib qolishini nazarda tutadi, bu esa, ehtiyotkorlik bilan talqin qilinganda, na ijobiy, na salbiy natija sifatida baholanishi mumkin – tizim inqirozga yuz tutmaydi, biroq sezilarli yaxshilanish ham kuzatilmaydi. Aynan shu sababli, optimistik ssenariy tomon siljish uchun yuqori ustuvorlikka ega bo'lganlarining tezkor amalga oshirilishi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Ishlab chiqilgan JTSSI modelini amaliyotga joriy etish bo'yicha quyidagi bosqichma-bosqich yondashuv taklif etiladi.

Birinchi bosqich (qisqa muddatli): mavjud model (OTI va SI sub-indekslari asosida) Ichki ishlar vazirligi Jamoat xavfsizligi departamentining choraklik operativ hisobotlariga qo'shimcha ko'rsatkich sifatida kiritiladi.

Ikkinchi bosqich (o'rta muddatli): model qo'shimcha sub-indekslar bilan boyitiladi – xususan, moddiy-texnik ta'minot indeksi (texnik vositalarning ishlash holati va standartlashtirilganlik darajasi asosida) va kadrlar barqarorligi indeksi (o'rtacha xizmat muddati va kadrlar almashinuvi sur'ati asosida) qo'shiladi.

Uchinchi bosqich (uzoq muddatli): Janubiy Koreyaning GeoPros tizimi tajribasiga⁵ tayangan holda, model geografik axborot tizimlari (GIS) bilan integratsiya qilinadi, bu esa JTSSI ni respublika miqyosidagi umumlashtirilgan ko'rsatkichdan tashqari, har bir hudud (viloyat, tuman, hatto mahalla) kesimida hisoblash va taqqoslash imkonini beradi. Bu, o'z navbatida, hududiy-prediktiv tahlil tizimining tarkibiy qismiga aylanadi.

JTSSI modelining amaliyotga muvaffaqiyatli joriy etilishi uchun uning institutsional "egasi" – ya'ni uni hisoblash, yangilash va natijalarini tahlil qilish uchun mas'ul aniq tarkibiy bo'linma – belgilanishi zarur. Ushbu vazifani Jamoat xavfsizligi departamenti tarkibidagi tegishli tahliliy-uslubiy bo'linmaga yuklash taklif etiladi, chunki aynan shu bo'linma barcha zarur boshlang'ich ma'lumotlarga (shtat, kunlik chiqish, jinoyat statistikasi) bevosita kirish huquqiga ega.

Modelni yuritish uchun maxsus, murakkab dasturiy ta'minot talab qilinmaydi – bazaviy versiyasi oddiy elektron jadval (masalan, Excel) darajasida ham amalga oshirilishi mumkin, bu esa uning tezkor, arzon joriy etilishini ta'minlaydi. Model murakkablashgani sari (uchinchi bosqichda GIS integratsiyasi), tegishli maxsus dasturiy vositalarga o'tish zarurati tug'iladi.

Birinchi bobda ko'rib chiqilgan Janubiy Koreyaning GeoPros tizimi⁶ yuqori texnologik murakkablikka va katta hajmdagi tarixiy ma'lumotlar bazasiga asoslangan bo'lib, uni to'g'ridan-to'g'ri O'zbekiston sharoitida joriy etish katta moliyaviy va texnik resurslarni talab qiladi. Taklif etilayotgan JTSSI modelining afzalligi shundaki, u soddaligi va mavjud statistik ma'lumotlar bilan ishlashga moslashtirilganligi tufayli, birinchi bosqichda minimal xarajat bilan joriy etilishi,

⁵National Police Agency (South Korea) // Wikipedia.

⁶Hotspots-based patrol route optimization algorithm for smart policing // PMC (National Center for Biotechnology Information).

soʻngra bosqichma-bosqich, resurslar imkon berganda, GeoPros kabi murakkabroq tizimlarga tomon rivojlantirilishi mumkin. Bu – mazkur tadqiqotning barcha uch bobida izchil qoʻllab kelingan “bosqichma-bosqichlik” va “selektiv adaptatsiya” tamoyillarining modellashtirish sohasidagi yakuniy amaliy ifodasidir.

Modelning ilmiy-metodologik cheklovlarini ham halol qayd etish lozim:

birinchidan, u faqat ikkita sub-indeksga asoslangan boʻlib, jamoat tartibini saqlash faoliyatining barcha qirralarini (masalan, aholi ishonchi darajasini, ijtimoiy-psixologik indikatorlarni) toʻliq qamrab olmaydi;

ikkinchidan, sinov faqat ikki nuqtali maʼlumotlarga asoslangan, bu esa uzoq muddatli tendensiyalarni toʻliq ishonchli aniqlash uchun yetarli emas.

Shu sababli, statistik maʼlumotlar ochiqqligini oshirish taklifi ushbu modelning kelgusi rivojlanishi uchun ham hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi – kamida 3–5 yillik oylik vaqt qatorlari mavjud boʻlgan taqdirda, model mavsumiy tebranishlarni ham hisobga oluvchi, statistik jihatdan yanada ishonchli bashoratlar berish imkoniyatiga ega boʻladi.

Yuqorida oʻtkazilgan tahlil asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. Jamoat tartibini saqlash sohasini prognozlashtirish uchun L. fon Bertalanfi tizimlar nazariyasi, Xelmer-Dalki ekspertlik baholash va G.Kan ssenariylashtirish metodologiyalarini uygʻunlashtiruvchi ikki bosqichli (statik va dinamik) ilmiy-amaliy model ishlab chiqildi.

2. Model markazida Jamoat tartibini saqlash samaradorligi indeksi (JTSSI) – operativ tayyorlik va samaradorlik sub-indekslarining oʻrtacha qiymati – yotadi, u real statistik maʼlumotlar asosida sinovdan oʻtkazilib, 2025–2026-yillarda 6,14 foizlik pasayishni miqdoriy jihatdan aniq koʻrsatdi.

3. Uchta ssenariy (optimistik +4%, real 0%, pessimistik –6% yillik) asosida 2027–2030-yillar uchun tuzilgan prognoz shuni koʻrsatdiki, ssenariylar orasidagi farq 2030-yilga borib boshlangʻich qiymatning deyarli 40 foizini tashkil etadi.

4. Model amaliyotga uch bosqichli (qisqa, oʻrta, uzoq muddatli) strategiya asosida joriy etilishi, bunda uni qoʻshimcha sub-indekslar bilan boyitish va geografik axborot tizimlari bilan integratsiya qilish orqali izchil rivojlantirilishi taklif etildi.

5. Modelning ilmiy cheklovlari (sub-indekslar soni, statistik maʼlumotlar davri) halol qayd etilib, ularni bartaraf etish statistik maʼlumotlar ochiqqligini oshirish boʻyicha taklif bilan uzviy bogʻliqligi asoslandi.

Tadqiqot davomida qoʻllanilgan tizimli-strategik metodologik yondashuv – nazariyadan amaliyotga, amaliyotdan istiqbolga oʻtuvchi uch bosqichli tuzilma – dissertatsiyaning barcha uch bobini oʻzaro uzviy bogʻlab, yakuniy natija sifatida nafaqat nazariy xulosalar, balki amaliyotda bevosita qoʻllanilishi mumkin boʻlgan, miqdoriy jihatdan tekshirilgan ilmiy-amaliy vosita (JTSSI modeli) va konkret, manzilli takliflar tizimini yaratishga imkon berdi. Bu, tadqiqotning kirish qismida qoʻyilgan maqsad va vazifalarning toʻliq bajarilganligini tasdiqlaydi.

Yakunlovchi metodologik mulohaza sifatida shuni ta’kidlash lozimki, mazkur tadqiqotda qo‘llanilgan yondashuv – O.Xelmer va N.Dalki ekspertlik baholash⁷, N.Dalki va O.Xelmerning amaliy tatbiqi⁸, hamda I.V.Bestujev-Lada asoslagan ijtimoiy prognozlashtirish⁹ metodologiyalarining sintezi – jamoat fanlari, xususan siyosiy fanlar sohasida murakkab ijtimoiy-institutsional hodisalarni miqdoriy jihatdan modellashtirish imkoniyatini namoyon etadi. Bunday metodologik sintez, ayniqsa milliy xavfsizlik va huquq-tartibot sohasidagi tadqiqotlar uchun, nazariy chuqurlik bilan amaliy qo‘llanilishni muvozanatli birlashtirishning samarali yo‘li sifatida kelgusi tadqiqotlarda ham qo‘llanilishi mumkin.

Nihoyat, JTSSI modelining butun tadqiqot davomida ko‘rib chiqilgan institutsional islohotlar – Jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi PF-6196-son Farmon bilan boshlangan tizimli qayta tashkil etish¹⁰, jamg‘arma tizimining shakllanishi¹¹ bilan uzviy bog‘liqligi alohida ta’kidlanishi lozim. Model, mohiyatan, ushbu barcha institutsional jarayonlarning miqdoriy “ko‘zgusi” vazifasini bajaradi. U islohotlarning real natijasini ob’ektiv, raqamlarga asoslangan tarzda aks ettirib, kelgusi qarorlar qabul qilishda ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Aynan shu – nazariy bilimni amaliy, o‘lchanadigan natijaga aylantirish qobiliyati – mazkur dissertatsiya tadqiqotining yakuniy ilmiy-amaliy qadriyatini tashkil etadi.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, jamoat tartibini saqlash sohasini prognozlashtirishning ilmiy-amaliy modeli shunchaki chizilgili nazariy sxema emas, balki bevosita jinoyatchilikka qarshi kurashish samaradorligini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiquvchi strategik instrumentdir. Ishlab chiqilgan mazkur model an’anaviy profilaktika va patrul-post xizmatlarining kundalik faoliyatini yirik tahliliy ma’lumotlar bazasi bilan intellektual jihatdan bog‘laydi hamda mahalliy darajadagi boshqaruv tuzilmalari imkoniyatlarini maksimal darajada safarbar etadi.

⁷Helmer O. Analysis of the Future: The Delphi Method. — Santa Monica: RAND Corporation, 1967.

⁸Dalkey N., Helmer O. An Experimental Application of the Delphi Method to the Use of Experts // Management Science. — 1963. — Vol. 9, No. 3. — P. 458–467.

⁹Бестужев-Лада И.В. Окно в будущее: современные проблемы социального прогнозирования. — М.: Мысль, 1970.

¹⁰Jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida: O‘zR Prezidentining Farmoni, 2021-yil 26-mart, PF-6196-son.

¹¹Ichki ishlar organlarining jamoat tartibini saqlash tizimini rivojlantirish jamg‘armasi mablag‘larini shakllantirish va ulardan foydalanish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida: O‘zR Vazirlar Mahkamasining qarori, № 55, 2026-yil 11-fevral.